

get, skåp för mässkrudar (står nu i vapenhuset), likbårar (förvaras ännu i tornkammaren). Han gjorde enklare husgeråd på beställning. Husmamsellerna på Lundboholm beställde en gång ett baktråg. När det var färdigt, kom Olif upp med det och husmamsellerna avsynade och gjorde anmärkning: »Det är för stora springor, det håller inte tätt». Och svaret kom färdigt och genast: »Det samlar sig snart s—t i sprickorna». Olif kunde svara för sig även vid andra tillfällen. En gång var han och en annan f. d. soldat, Karsk, en tidig morgonstund på väg för att gemensamt gräva en brunn. Karsk sa: »Jag hörde en fågel nyss, hörde du hur den sjöng?» Olif hade icke hört. Karsk fortsatte: »Den sjöng så här, Olif, Oliif, Oliif, Anna, Anna kom hit». Nu finns det en fågel, vars läte kan tydas åt det hållet, och Karsk var skicklig att härma. De fortsatte en stund och så sa Olif: »Det är märkvärdigt, vad fåglarna sjunger vackert idag. Nu hörde jag en, som sjöng, tjyv, tjyv, tyvitt». Det hör till saken, att Karsk var ansedd att vara långfingrad och t. o. m. fått avsked från Kronan fördenskull. Något vidare tal om fåglalåten blev det inte.

Julafton 1867 låg Olif dödssjuk i sin stuga. Några karlar hade vägen förbi och tittade in för att se, hur det stod till. De skulle till Värnamo på dan. Olif sa, att han var mycket dålig, men gav dem några slantar och bad dem köpa brännvin, som han skulle ha att styrka sig med, »men är jag död i kväll ska ringekarlarerna ha det i morgon». Det blev ringekarlarerna som fick brännvinet.

Olifs Anna (med tonvikt på första ordet), som hon kallades, överlevde i flera år sin man och drog sig fram ensam i sin stuga på fattigfolks vis.

Något om hantverk och industri i gamla tider.

Den ende egentlige fabrikören i Voxtorp för hundra år sedan var Carl Peter Häggström, Bor Lergård, som bedrev garverirörelse samt därjämte pottasketillverkning och såpsjuderi.

Pottaska måste till för att göra salpeter. Förr var salpeter en viktig artikel. Den ingick ju som beståndsdel i krut. Råvaran hade Häggström tillgång till inom socknen. Bokved från Edhs skog brändes till aska och forslades till Bor. — Om man gjuter vatten på aska och kokar och filtrerar blir det asklut, som sedan uråldriga tider använts till tvätt. Får luten avdunsta, står pottaska kvar. Löser man sedan pottaskan i varmt vatten och tillsätter lite salpetersyra så har man salpeter. Man kan också använda pottaska för framställning av såpa.

I äldre tider hade man ett annat sätt, när det gällde att åstadkomma salpeter. Det fanns ett helt ämbetsverk, som hade till uppgift att anskaffa och vårda statens för kruttillverkning avsedda förråd av salpeter. Gustav Wasa förordnade på sin tid, att all i riket under ladugårdshusen befintlig salpeterjord skulle anses som kronoregale, statens egendom. 1830 återinfördes skyldighet för hemman att leverera salpeter in natura. Först 1865 tillkännagavs genom kungligt brev, att staten med vissa undantag skulle upphöra att inlösa salpeter. Nu behövs inte salpeter längre för statens kruttillverkning.

An idag kan man på gamla gårdar, även i Voxtorp se stora träkar, rymmande minst fyra tunnor, som fordom användes för salpeterjord.

Aven på Edh förekom pottasketillverkning och långt tidigare än i Bor. Sannolikt redan på 1700-talet brändes aska på Edhs skog och sedan ett stycke in på 1800-talet. Edhs »Cansiers bruk» nämnes vid 1808. Skall väl vara kalcineringsbruk. Kalcinera betyder förbränna. Jonas Lind nämnes samma år i samband med Edhs »Canslersbruk». »Bränemästare vid Edhs Canslener Bruk» omtalas 1826. Det var Hans Bas, f. 1787 och död vid 98½ års ålder. (Ingen har hittills uppnått en så hög ålder i Voxtorp). Samtidigt lär bränneri ha funnits på Edh och leverantörerna av vedaskan hade, när de avlämnade sin vara, tillfälle att för en ringa penning köpa brännvin med sig hem. Brännvinsbränning var den tiden ett ingalunda oviktigt näringsfång. I mindre skala förekom det på något mindre ställe i skogen, även sedan det i lag blivit förbjudet.

På Edh synes pottasketillverkningen ha upphört före Häggströms tid. När Edhs skog bebyggdes för hundra år sedan, måste de nya torparna hugga skog för att få åker, men bokskogen var för god att svedjas! Askan kunde förädlas och godsägare Lindström sålde den till fabrikör Häggström i Bor och denne gjorde pottaska. Avfallet, bykaskan, fick Lindström tillbaka, efter vad det säges, köpa tillbaka för att ha till gödningsmedel. Det var förresten ett utmärkt gödningsämne, som Häggström själv använde på sina ägandes åkrar.

Karl Peter Häggström var född 1806 i Ölmesstad och kom till Bor på mitten av 1830-talet. Han hade upptäckt den lilla bäcken, som kom ifrån Östergårdshållet och flöt ut i Ila sjö och märkt, att just vid den bäcken där den korsar landsvägen, var platsen för ett garveri. Och här byggde han det också, en fyra fem hus, ungefär där Arvid Lundströms nya handelsfastighet nu ligger. Som garvare var han framgångsrik, tjänade pengar och blev sockenpamp. Han var bl. a. under många år ordf. i socken-nämnden och kommunalnämnden samt kassör i folkskolestyrelsen. Han dog år 1891, och ingen garvare blev det efter honom i Bor.

För hundra år sedan pågick tegelslageriet på Edh för fullt och var förlagt vid torpet Dammkroken. Andreas Johan Sjölander, född 1798, var tegelslagarämästare. 1808 omtalas en Johan Sjölander. Yrket gick i arv. Man gjorde ett enkupigt taktegel av utomordentlig kvalitet. Att det blev så bra, skulle bero på den förträffliga och eldstarka bok- och ekved, som han hade tillgång till för bränningen — jämte förstklassig lera och sand.

Även Lundboholm hade tegelbruk på 1800-talet. Det låg vid »Hajsa backe» på slutningen nedåt Risängarna. En tegelslagare Andreas Engvall nämnes första gången år 1818. Här gjorde man murtegel, men dess beskaffenhet var på grund av råmaterialet inte så god.

Vid Skräddarebo uppförde hem.-äg. August Andersson i Östregård och hem.-äg. Karl Johan Pettersson i Norregård vid 1800-talets slut gemensamt ett tegelbruk för tillverkning av tak- och murtegel.

De små tegelbruken med liten arbetsstyrka och relativt liten kapacitet förmådde inte hävda sig i konkurrensen med den fabriksmässiga tillverkningen vid de större bruken och försvunno det ena efter det andra.

Men teglen, som de tillverkade, voro starka och hålla länge än.

Voxtorp var en av de skogfattigaste socknarna i Östbo för hundra år sedan, om man får tro äldre beskrivningar, och på grund därav kunde varken kolning eller tjärbränning räknas som näringsgrenar. Självklart är dock, att man både kolade och brände tjära både vid den tiden och under äldre och senare perioder. Man finner ute i markerna s. k. kolbottnar, spår efter kolmilor. Särskilt ute på Edhs skog förekommer sådana och åtskilliga äro ännu otömda på sitt kol. Märken efter gamla tjärdalar kan man se i skogarna på sina håll. Till husbehov bränner man fortfarande tjära på något enstaka ställe. Av de flesta är dock konsten bortglömd. Efter den gamla metoden gick det så till: En stor järngryta fylls med ungefär jämntjocka tjärvedsstickor, vilka sättas tätt och kilas, så att de sitta fast. Så välver man grytan på en flat stenhäll och klenar med lera runt grytranden, så att den sluter lufttätt mot stenhällen. Å stenhällen är en knappt fingerbred ränna inhuggen, ibland Y-formig. Där denna ränna går ut, lämnas öppningen fri. Meningen är att tjäran skall avflyta i denna ränna. Sedan eldar man kraftigt runt och över grytan. Veden torrdestilleras och tjäran flyter ut. En kanna brukar det bli. Stenhällar med inhuggna rännor kan man hitta ibland bortkastade. Det är lättare att köpa tjära färdig nu.

När det gällde tjärbränning i större skala och till avsalu, gick man till väga på ett annat sätt. Då använde man tjärdal, och den anlades i en icke för brant backe. Längs hela dalen eller rännan

sattes lämplig ved, som väl övertäcktes med jord som en kolmila. Bottnen var lagd av granbark. I övre ändan skedde tändningen, och man drev sakta kolelden med blåsbälgs neråt rännan. Längs ned, där tjärdalen slöt, och dit tjäran hela tiden flöt, tillvaratogs den och det kunde bliva flera tunnor. I Rona skog, till höger om vägen Bor—Gällaryd, kan man tydligt se spåren efter en sådan anläggning. Vid Gärdesbo ligger två. Hans i Gärdesbo och Jonas på Stillarebo levererade tjära vid det stora kyrkobygget för hundra år sedan. Frågan är, om inte en tjärdal varit upphov till namnet Tjärbackaliden, vägen från Voxtorps skola och till Rödjan. Ännu vid 1800-talets mitt låg till höger om vägen, blott några hundra meter från skolan, ett av Lundboholms torp med namnet Kjärbacken. Nu är husen borta, men något liknande en tjärdalsanläggning är skönjbar på samma kulle. Stavningen av namnet Kjärbacken till trots.

Året 1846 var ett dåligt år ur äringssynpunkt. Jordbrukarna hade inte heller skogen att falla tillbaka på. Virket stod inte i pris, och med sågningen var det klen. Det förekom sågning med vattenkraft under 1800-talet. Både vid Årån och bäcken från Stensjön drevs inte bara kvarnar utan också sågar.

På 1870-talet kom andra tider. Ångkraften hade börjat få användning i allt högre grad, och det var efterfrågan på trä ute i världen. Framför allt var det England, som behövde trävirke för sitt i stark utveckling stående skeppsbyggeri och för sin gruvbearbetning. Det blev goda år för Sverige, som hade skog. I Norrland växte sågverksrörelsen hastigt upp. Och så småningom kom den nya tiden för skogsförädlingen också till Voxtorp. På Hertigberget anlades den första ångsågen i socknen år 1875. Ägare var kapten O. Hammar från Köpenhamn. Sågen hade tre ramar och tre ångmaskiner var uppställda, östra maskin, stora maskin och västra maskin. Verket gav arbete åt 15—20 man, och var alltså en inkomstkälla för många i församlingen. Virket köptes inte bara i Voxtorp utan från socknarna omkring Floren och flottades fram. Man använde t. o. m. kanalen, som går genom Ulås ångar, till flottningsled. Men en sådan flottningsled kunde ibland bära sig illa. Magnus Svensson i Ulås Trädgård sålde en gång till en annan såg vid Floren en skogspost från Fårakull för trehundra kronor och flottade den längs samma kanal, men det gick trögt och blev kostsamt, så förtjänsten vid det tillfället blev jämnt ingenting. Rörelsen upphörde år 1892.

År 1891 kom åter en man med driftig håg till Bor, Johan Aron Modén. Han hade gift sig med en av fabriksör Häggströms dött-rar och började som handlande, men byggde också upp en ång-såg, som låg mellan Hunnsbergslid och Bor Lergård. Det var

mellan åren 1892—1894. Sedan sålde han den till trävaruhandlande A. J. Karlsson från Nässjö, som flyttade den till järnvägsstationen, där den bytte ägare flera gånger. Livligast var rörelsen under åren 1907—1916, då Drömminge Östregårds skogar fick släppa till råmaterial. Ägare och driftig chef under denna tid var konsul Ekvall från Halmstad.

SÖLARYDS KVARN